

německých agrárníků jistě také ocení jejich medailony v biografické příloze (s. 667–704), která je však plnohodnotnou součástí knihy a výsokce překračuje běžné jmenné rejstříky.

Marie Bahenská

DOI: <https://doi.org/10.54681/c.2024.2.10>

SERGIUSZ BOBER (ed.), *Post-World War One Plebiscites and Their Legacies. Exploring the Right of Self-Determination, Budapest – Vienna – New York: Central European University Press, 2024, 286 s.*

Program Čtrnácti bodů, který v lednu 1918 vyhlásil americký prezident Woodrow Wilson, sliboval „svět bezpečný pro demokracii“ a podnítl naději na sebeurčení národů a spravedlivé změny hranic ve velkých imperiálních prostorech střední a východní Evropy. Jak si však brzy uvědomily americké, francouzské a britské expertní skupiny, které dostaly za úkol připravit mírová jednání, většina územních nároků se střetávala s jinými, a přitom nebylo vůbec jasné, kde začíná jeden národ a končí druhý. Jako rychlé, definitivní a demokratické řešení těchto složitých otázek vnímali dohodoví státníci instituci plebiscitu, lidového hlasování. Problém plebiscitů ovšem spočíval právě v tom, že jako řešení přinášely koncept národního sebeurčení do etnicky smíšených oblastí, které kromě toho obývalo často také národnostně indiferentní obyvatelstvo.

Monografie připravená pod vedením Sergiusze Bobera z Evropského centra pro otázky menšin (European Centre for Minority Issues) se sídlem ve Flensburgu na německo-dánském pomezí, testuje prostřednictvím historické analýzy plebiscitů po první světové válce tento institut/instrument jako možnost trvalého řešení. Po teoretickém zakotvení analýzy se autoři věnují detailním aspektům vybraných případů, které sledují v komparativní a dlouhodobé perspektivě. Zabývají se v nich dopady vymezení nových hranic na každodenní život i na status obyvatelstva v kontextu etnické mobilizace.

Právě v dlouhodobé perspektivě Matt Qvortrup v úvodní analýze ukazuje, že ačkoli plebiscity zůstávají dodnes součástí souboru legitimních politických nástrojů, uplatňují se s postupem času méně často. Je to dáno tím, že v globálním politickém systému dochází již jen velmi zřídka k významným „tektonickým změnám“, na které jsou plebiscity vázány. Zatímco v západním světě byla řada dlouhodobých etnických konfliktů již vyřešena (úpravami hranic, decentralizací atp.), v ostatních částech světa naopak referenda představují hrozbu pro stávající geopolitickou stabilitu. To souvisí s otázkou, zda se vůbec jedná o nástroj, který komplexně přispěl k vytvoření trvalého míru. Volker

Prott tuto otázku zkoumá na plebiscitech, které se konaly bezprostředně po první světové válce a jejichž výsledky jsou podle něj přinejlepším smíšené. Na jedné straně mohly poměrně velké skupiny lidí relativně demokraticky vyjádřit své preference, na druhou stranu plebiscity znehodnotila řada vnějších i vnitřních faktorů, jako například protichůdné zájmy vítězných mocností či korumpování obyvatel zainteresovanými stranami.

Další části knihy se věnují otázce menšinových práv. Ryan J. Gesme nejprve rekonstruuje recepci Wilsonových ideálů a její geografické důsledky ve Šlesvicu, na což navazuje Peter Thaler komparativní perspektivou, když se zabývá konkrétními případy měst Flensburg a Klagenuf v kontextu šlesvickeho a korutanského plebiscitu a srovnává dánský a jugoslávský přístup k plebiscitní kampani. Kodaň formulovala potenciální územní nároky opatrně a soustředila se na oblasti s pevnou podporou Dánska. Jugoslávská strana naproti tomu zvolila expanzivnější přístup na základě údajů ze sčítání lidu. Tato ambice vedla k negativnímu výsledku pro Jugoslávii, zatímco, jak tvrdí Thaler, opatrnější postoj Dánska vytvořil příznivé podmínky pro určité územní zisky. V páté kapitole pak Kristin Henrard obrací pozornost k tématu menšinových smluv. Podle autorky nabízely smlouvy příslušníkům menšinových společenství dostatečný status, který je chránil před ztrátou státní příslušnosti, a pokud se v tomto meziválečném právním rámci vyskytly problémy, byly prý spíše spojeny s prováděcí praxí.

Třetí část knihy sleduje techniky propagandy. Text Bély Ráskyho se zaměřuje na šoproňský plebiscit v roce 1921 mezi Rakouskem a Maďarskem, který se výrazně liší například od Šlesvicka, protože postoje velmocí k regionu byly extrémně nejednotné a silně se proměňovaly v závislosti na politické dynamice v obou zemích. Proces demarkace hranic byl formálně ukončen až v roce 1927, což přispělo ke vzniku nadprodukce soupeřících narativů. Právě jako objekt propagandistické války představuje Harald von Keudell také území Marienwerderu a Tina Bahovec sleduje genderový rozměr agitace na příkladu Korutan, kde se kampaň cíleně soustředila na soukromé usedlosti, v nichž bylo postavení žen považováno za zvláště vlivné.

Čtvrtá část knihy se věnuje dlouhodobým důsledkům plebiscitů. Zde se Martin Klatt vrací k plebiscitu ve Šlesvicu a ukazuje, že normalizace bilaterálních a interetnických vztahů v plebiscitních regionech trvala několik desetiletí, přičemž k uvolnění těchto vztahů došlo až relativně nedávno. Upozorňuje přitom na zjištění, že historická vyprávění o dánsko-německém plebiscitu dlouho příliš nezohledňovala hospodářské důsledky rozdělení, přestože zpřetrhání stávajících ekonomických vazeb vedlo k periferizaci rozdělených regionů. Jak poté ukazuje Robert Knight na situaci Korutan, zde byly asimilační snahy vůči slovinskému obyvatelstvu výrazně zesíleny za nacistické vlády, po

druhé světové válce Rakousko poskytovalo slovinské komunitě nedostatečnou ochranu v přístupu k dvojazyčnému vzdělávání, v otázce dvojazyčných místních názvů nebo v pojetí sčítání lidu. A jak také dokazují některé nedávné symbolické akty (např. formální omluva prezidenta Alexandra van der Bellena příslušníkům slovinské menšiny), plebiscit je v rakousko-slovinských vztazích stále přítomný. Detlev Rein pak na situaci v Řecku a Turecku, kdy byla existence početné řecké, respektive turecké menšiny v Turecku a Řecku z velké části „vyřešena“ vynuceným transferem obyvatelstva, ukazuje, že v tomto případě mohly být hranice mezi právem šaría a řeckým občanským zákoníkem ve vztahu k případům dědictví v západní Thrákii vyjasněny až na počátku roku 2018 po zdlouhavých soudních řízeních.

Závěrečná kapitola svazku zdůrazňuje aktualizací rozměr knihy a klade zásadní otázku: mohou plebiscity přispět k mírovému řešení současných konfliktů? Jørgen Kùhl ji konkrétně spojuje s probíhající válkou na Ukrajině, neboť Rusko svou invazi částečně zdůvodnilo údajnou diskriminací tamní ruskojazyčné komunity. S ohledem na ruské popírání Ukrajinců jako samostatného národa a Ukrajiny jako suverénního státu je těžké si představit plebiscitní scénář, navíc poskytnutí jakýchkoli záruk Ukrajině, které konání plebiscitu podmiňuje, by mohlo inspirovat menšiny v samotném Rusku k tlaku na podobná práva, v čemž by současný kremelský režim jistě spatřoval destabilizační riziko.

Pavel Horák

DOI: <https://doi.org/10.54681/c.2024.2.11>

EWA STAŃCZYK, *Comics and Nation. Power, Pop Culture, and Political Transformation in Poland*, Columbus: Ohio University Press 2022, 211 s.

Knihy polské historičky Ewy Stańczyk je pro českého čtenáře pozoruhodná dvojnásob. Za prvé je zajímavé sledovat, co bylo v Polsku jiné, nebo podobné, pokud jde o předmětný materiál – komiksový seriál. Ten se ve sledovaném období od roku 1918 s ohledem na „velké dějiny“ vyvíjel přece jen v trajektoriích, které si byly v mnohém blízké. Pro akademického čtenáře je pak přitažlivé také to, jak Stańczyk své, lokální téma uchopuje a prezentuje západnímu čtenáři.

Stańczyk se vlastně zabývá vývojem komiksu v Polsku, což je téma, kterému se tam v posledních letech dostalo podstatné pozornosti (především je třeba zmínit publikace Adama Ruska nebo výstavu *Teraz komiks!* v krakovském Muzeum Narodowem v roce 2018). Autorka však jako akademička působící mimo rodnou zemi (Universiteit van Amsterdam) oslovuje anglicky psanou